

69. Стеријино позорје (26. мај – 3. јун 2024) Извештај селекторке

(Пост)апокалиптичне светлости позорница

У процесу селекције програма 69. Стеријиног позорја, погледала сам око седамдесет представа из Словеније, Хрватске, Босне и Херцеговине, Црне Горе, Македоније, Мађарске и Србије, од којих је направљен коначан репертоар који чини седам представа у Такмичарском програму и три у Међународној селекцији „Кругови“. Приоритетан критеријум у избору представа био је њихов уметнички квалитет, вредности драмских текстова, режије, глуме, музике, сценографије и костима и све остало било је подређено томе – географско порекло дела, опште тематске одреднице програма, продукцијски услови извођења итд.

Овогодишњи Такмичарски програм специфичан је по томе што све три праизведбе савремених оригиналних драмских текстова, Милана Рамшака Марковића, Тање Шљивар и Виде Давидовић, долазе из позоришта ван Србије – из Крања и Птуја („Кишни дан у Гурличу“), Вараждина („Режим исцељења“) и Бања Луке („Мали ратови и кабине Заре“). Ову чињеницу треба, пре свега, схватити као афирмацију српске драме и потврду мисије Стеријиног позорја да промовише домаћу драматургију и изван граница наше земље. Селекција је увек одраз продукције, програм фестивала не може ићи квалитативно даље од могућности репертоара позоришта, а они су ове сезоне у Србији, односно између 20. марта 2023. године и 20. марта 2024. године, били врло скромни, у квантитативном али и квалитативном погледу уметничких вредности продукције савремене оригиналне домаће драме (око десет представа). Посматрајући у целини продукцију домаћих текстова у Србији, и ове сезоне је настављен тренд драматизација романа и других књижевних дела (око петнаест представа), затим ауторских пројеката, чији су текстови настајали у радионицама са глумцима, али и према мотивима филмова, и наравно, било је више или мање савремених тумачења нашег драмског наслеђа (око двадесет представа).

Осим три наведене праизведбе оригиналних савремених драмских текстова, у Такмичарски програм улази и ауторски пројекат Андраша Урбана „Било једном у Новом Саду“, који преиспитује смисао и функције позоришта у савременом друштву, у контексту историје Новосадског позоришта. На репертоару ће се наћи и адаптација драме „Сирота Милева из Босне у нашој цивилизацији године 1878“ Албине Подградске, из друге половине деветнаестог века, која је овом приликом први пут изведена у Народном позоришту у Суботици, у заиста несвакидашњој режији Анђелке Николић. Укључено је и ново читање бајковите и архетипске драме Милене Марковић „Брод за лутке“, у необично естетизованом, поетском виђењу Кокана Младеновића, на сцени у Битољу. И на крају, али свакако не најмање важно, у Такмичарском програму биће изведена и нова драматизација Селенићевог романа „Очеви и оци“ Кате Ђармати (Народно позориште у Београду), у такође истраживачкој, постдрамској форми редитеља Вељка Мићуновића, којом се траже савремени и свевремене одговори на питања о генерацијским сукобима и наслеђу (ратне) прошлости.

Истакла бих и вредности представа „Тихо, тише“ (Београдско драмско позориште), „Шта ће бити са свима нама“ (Народно позориште Тоша Јовановић, Зрењанин) и „Ништа нећемо заборавити“ (Позориште „Бора Станковић“, Врање), које су биле прве „испод црте“, такође интригантни и ангажовани одрази борби савременог човека у искорењавању различитих облика друштвених и личних репресија и неједнакости.

Међународни програм „Кругови“ чине три вредне представе из Хрватске и Босне и Херцеговине, „Моји тужни монструми“ (Градско драмско казалиште Гавела, Загреб), „Црвена вода“ (ХНК Сплит) и „Љубичасто“ (Камерни театар 55, Сарајево), тематски међусобно блиске у погледу драматичних, трилерских, епских и трагикомичних одсејаја личних и политичких раздора у савременој историји екс-југословенског простора. „Моји тужни монструми“ настали су према најновијем тексту једног од најбољих савремених драмских писаца у региону, Мате Матишића, „Црвена вода“ је донела драматизацију изузетног романа Јурице Павичића, а „Љубичасто“ је ауторски пројекат Селме Спахић, врло особене форме и значења.

Слоган 69. Позорја „(Пост)апокалиптичне светлости позорница“ у највећој мери се односи на представе које су донеле праизведбе савремене драме, али заправо све продукције, и у Такмичарском програму, и у „Круговима“ комуницирају са њим у већој или мањој мери. Слоган одражава потраге протагониста за делићима раздробљених идентитета у (пост)апокалиптичном времену, после кошмара или у кошмару који и даље локално и глобално живимо, након опорављања од екс-југословенских ратова, транзиција, пандемије. Другим речима, из апокалиптичне фазе нисмо још изашли, нисмо се превезли на другу страну реке, метафорично речено, нисмо стигли у *пост* фазу. Апокалиптичност је и даље одредница нашег света, коренито уздрманог бројним ратним жариштима на Планети, која се неминовно одражавају и на локалном плану у виду непрестаних немира изазиваних трагичним вестима, нових економских потешкоћа, уплива миграната, али и упадљивог локалног разбуктавања насиља, као реакције на свеprisутне облике наказности. Радње и животи ликова у представама које ћемо видети на овогодишњем Позорју одражавају овакво време, дистопију суморнију од Орвелових визија, не одустајући од потраге за светлима у скоро мрчком мраку. А без светла нема уметности, позоришта које се увек рађало из потребе за проналаском неуништивног језгра, оног које блиста на крају тмине.

ТАКМИЧАРСКА СЕЛЕКЦИЈА 69. СТЕРИЈИНОГ ПОЗОРЈА

„Кишни дан у Гурличу“, текст Милан Рамшак Марковић, режија Себастијан Хорват, копродукција Прешерново Гледалишче Крањ и Местно Гледалишче Птуј (Словенија)

Радња „Кишног дана у Гурличу“ Милана Рамшака Марковића, савремене драме исписане у фрагментарној форми, дешава се у Аустрији, а усмерена је на испитивање кризе идентитета протагонисте Петера, новинара и ангажованог интелектуалаца чији се свет постепено распада у парампарчад. Садашњост се преплиће са прошлошћу, са сећањима на његово болно детињство. Трауме из младости сакривене иза фасада прописно уређеног дома, продиру у тренуцима нарастајуће кризе, у односу са његовом женом Ингрид, градећи експресионистичку структуру кошмара. Петеров пад и лутања у лавиринтима личног мрака обојени су дискретним, отржењујућим црним хумором. Вођени прецизним редитељем Себастијаном Хорватом, глумци доследно и узбудљиво граде опипљиву атмосферу провинцијског безнађа, нарочито изражајну у сценама у мусавој, тмурној кафани. Игра се одвија близу публике, понекада се глумци и мешају са нама, а сценски простор је неконвенционално, камерно уобличен. Простори игре су раштркани на више пунктова, што омогућује ефектну, врло филмичну промену призора. Разбијена форма представе је и одраз Петерове конфузије, једног војцековског слома, а због начина сценске обраде теме, стилизованог кошмара, тај лом постаје метафора суноврата човечанства. Он такође суптилно

сугерише да треба да застанемо у јурњави коју намеће савремено друштво, да се повремено сагледамо и самоиспитамо док још имамо времена – ако још имамо времена.

„Мали ратови и кабине Заре“, текст Вида Давидовић, редитељ Ивица Буљан, копродукција Народно позориште Републике Српске, Бања Лука (Босна и Херцеговина – Република Српска) и Стеријино позорје (Србија)

Веома вредна, стилски особена драма Вида Давидовић, у фрагментарној форми, кроз преплитање временских токова, у предратном и послератном времену, бритким, сочним и поетски пробојним језиком, поставља важне теме (пост)ратних траума, суочавања са губитком ближњих, генерацијских сукоба, емиграције, усамљености, али и (зло)употребе сексуалности, телесности. Битно се отвара и проблем анорексије, као пројекције жеље да се остане вечно млад, да се избрише сексуалност, или да се живи на ризичној граници са укидањем живота. Стилизована радња се одвија на симболички ефектно и интригантано дизајнираној позорници, одређеној препознатљивим Денићевим ироничним стилем, (анти)рекламама и дискретним видео пројекцијама, и сламом по којој ликови вишезначно ходају, леже, порађају се, постоје, аскетски или налик животињама. Костимографска решења Ане Савић Геџан такође битно оживљавају визуелни план игре, врло разгранатим, благо кичастим решењима која разбукутавају магију младалачког заноса. Редитељ Буљан радњу води себи својственим језиком наглашене сензуалности, киптеће енергије и поетске стилизације, који аутентично сценски отелотворује сећања на трауме и истовремене жеље да се живи као да стварност не постоји. Као у песми Белог Дугмета „Ћирибирибела“, чији стихови постају сламке спаса ликовима, ухваћенима у вртлозима ратова, политичких и личних.

„Режим исцељења“, текст Тања Шљивар, режија Бојан Ђорђевић, Хрватско народно казалиште Вараждин (Хрватска)

Нова драма Тање Шљивар стилски и тематски је препознатљива у њеном досадашњем раду, у погледу интересовања за нове, постдрамске форме изражавања, на рушевинама традиционалног позоришта. На значењском плану „Режим исцељења“ се сатирично обрачунава са стереотипима о нашем здрављу, духовном и физичком стању савременог човека који тражи алтернативне начине психофизичке равнотеже. Реч је о специфичном наставку текста „Режим љубави“ који је, такође у режији Бојана Ђорђевића, пре пет година са успехом игран у Атељеу 212. Изведена на камерној сцени вараждинског националног театра, радња је смештена у центру кружног гледалишта, градећи на тај начин конкретан и симболички облик покушаја ритуалног исцељења. Изванредно изражајна, субверзивно иронична игра глумаца представља фрагменте људи, или сенки људи, у једном (пост)апокалиптичном, постпандемијском времену. Експлицитна на плану вербалног израза који разоткрива лица и наличја нашег психофизичког постојања, представа доноси и покушаје савременог човека да се избори и са трагичном плиткошћу и бесмислом у јавном простору. А страхови од болести, усамљености и нестанка људске блискости у околностима техно капитализма разрешавају се кроз суптилну комичку која постаје деликатно средство борбе са приватним, али и друштвеним демонима.

„Било једном у Новом Саду“, текст и режија Андраш Урбан, Новосадско позориште / Újvidéki Színház (Србија)

Поводом педесетог рођендана Новосадског позоришта, настала је музичко-драмска представа „Било једном у Новом Саду“, спектакуларна посвета овом позоришту, према тексту и у режији Андраша Урбана, у његовом такође препознатљивом, аутоироничном стилу који истрајно преиспитује смисао, значења и конвенције извођачких уметности. На трагу бљештаве, заводљиве и урнебесно комичне Урбанове представе „Витезови лаке мале“, радња је и овде постављена као позориште у позоришту, а поводом прославе рођендана театра који прати пригодан шоу програм. То је полазиште на коме ниче дубинско пропитивање односа позоришта према публици, односа између ангажованог и забављачког театра, затим позиција глумаца и редитеља (и њихове међусобне нетрпељивости), релација према политици и структурама моћи. Намећу се и шира друштвена питања попут статуса мађарске, али и нове руске мањине у Новом Саду, као и нарастајуће угрожености човека због све дубљег друштвеног утицаја вештачке интелигенције. Атрактивна, енергетски експлозивна музичко-драмска игра никада није једнозначна, већ увек носи критичко наличје, тамну сенку која даје суштински смисао ироничном бљештању шљокица. Тако је ово позориште одраз или метафора живота (што позориште скоро увек јесте) потраге за светлом, која вероватно не би имала смисла без кривудаваог тумарања у мраку.

„Сирота Милева из Босне у нашој цивилизацији године 1878“, текст Албина Подградска, режија Анђелка Николић, копродукција Народно позориште Суботица / Narodno kazalište / Népszínház; Дечје позориште Суботица и Сеоски културни центар Марковац

Полазећи од никада изведеног драмског текста Албине Подградске, наведеног као први комад у нашој историји позоришта који је написала једна жена, редитељка Анђелка Николић изградила је заиста несвакидашњу представу, жанровски веома сложену и специфичну. Реч је о хибридном извођачком облику који укршта игру аматера и професионалаца, стварајући необично дело које има елементе драмског театра, постављеног у Брехтовом маниру отуђења, испреплетане са елементима позоришта заједнице и позоришта форума, где су конкретно и симболички избрисане границе између извођача и публике. У представи учествује четрдесетак извођача, доносећи снажну енергију колективног присуства, која одражава и бујну моћ мултиетничке заједнице, што је акцентовано избором коришћења различитих језика – мађарског, словачког, ромског, српског. Радња тече у фрагментима, у отвореној форми битно ослоњеној и на учешће гледалаца који у представи гласају и коментаришу догађаје, и прати причу о Милевином принудном избеглиштву са мајком из Босне. Бежећи од рата и болних сећања на губитак оца и сестре, које су убили Турци, оне стижу у Србију где се грчевито боре да преживе, у новим трагичним, (пост)апокалиптичним околностима. Вишезначна радња отвара питања последица гажења достојанства у ратним временима, затим класних разлика које утичу на промене међуљудских односа, деликатно критикујући бахатост економске елите, као и поражавајуће друштвене владавине новца. Ипак, и у овом мраку рашчерупане људскости, указују се назнаке наде кроз солидарност, потребу да се помогне онима који су (привремено) пали на дно, у муљ постојања.

„Брод за лутке“, текст Милена Марковић, режија Кокан Младеновић, Народно позориште Битољ (Северна Македонија)

„Брод за лутке“, можда најбољи драмски текст Милене Марковић који је на Стеријином позорју до сада одигран у две сценски различите интерпретације, редитеља Ане Томовић (Српско народно позориште) и Александра Поповског (СНГ Љубљана), овај пут гледамо у другачијем, сасвим свежем тумачењу Кокана Младеновића. Његово вођење радње је упадљиво нежније и суптилније у односу на директнији и нападнији стил игре, карактеристичнији за представе које он ауторски потписује. Овај „Брод за лутке“ визуелно је деликатно, вишезначно промишљен, маштовита сценографија зачудно прати промене ликова и радње, укључени су симболички ефектни елементи позоришта сенки и снотлика кореографија, који одговарајуће представљају бајковиту срж Миленине драме. Ансамбл битолског позоришта суверено носи стилизовану радњу, у драмским, као и у музичким деловима, у заводљивим сонговима, у целини естетски заокружено обликујући трагичну позицију жене у апокалиптичном патријархату. Вешто користећи наслеђе бајки, између осталих „Снежану и седам патуљака“, „Златокосу“, „Ивицу и Марицу“ аутори представе их изазовно демитологизују, суптилно разоткривајући лажну ведрину илузија, беду малограђанског насиља.

„Очеви и оци“, према роману Слободана Селенића, драматизација Ката Ђармати, редитељ Вељко Мићуновић, Народно позориште у Београду (Србија)

Ново сценско тумачење Селенићевог слојевитог, епско-историјског, психолошког и породичног романа „Очеви и оци“, неконвенционално је, истраживачко, стилски и формално врло провокативно и савремено дело. Полазећи од виртуозно исписане саге о жестоким генерацијским сукобима у грађанској породици Медаковић, у првој половини двадесетог века, из угла Стевана Медаковића, сплета његових сећања и размишљања, аутори граде представу *постдрамске* структуре, спојем наративних и драмских делова, међусобно сударених и укршетних, као на бојишту. Наратори наступају индивидуално и колективно, појединачни гласови се по потреби издвајају из специфичног хора, да би се поново стопили у колектив. Тако се гради опчињавајућа партитура, сценски моћна, као да је у питању експресионистичка драма или опера у којој гласови представљају пре и (пост)ратно окружење, у сукобу са побуњеним појединцем. Индивидуални ликови деликатно израћају из ове суптилно уобличене, вишеслојне сценске грађе која разоткрива ломове протагониста, због згађености негативном друштвеном селекцијом, свеprisутног расула и непотизма, као и због неминовног суочавања са различитим мишљењем најближих, а затим и са њиховим трагичним страдањем у рату.

Међународна селекција „Кругови“ (личних и политичких раздора)

„Моји тужни монструми“, текст Мате Матишић, режија Вито Тауфер, Градско драмско казалиште Гавела, Загреб (Хрватска)

Најновији комад Мате Матишића „Моји тужни монструми“ тематски и стилски се надовезује на његове раније „Људе од воска“, у погледу ироничног поигравања са аутобиографским елементима, у пиранделовском сплету стварности и фикције. То турсно, измичуће тло одраза стварности, често урнебесно комично, без пардона руши стереотипе и предрасуде, личне, као и друштвено-политичке. Уз оштрије или нежније црнохуморне тонове, у зависности од природе питања која се претресају, аутор отвара теме односа између позоришта и друштва, нормалности и лудила, значења и последица популарности, као и закопаних ратних траума и злочина. Као и „Људи од воска“, и овај текст и представа у режији

Вита Тауфера жанровски су разнолики, фрагментарне структуре. Радња се дешава на различитим местима, од Загреба, преко Далматинске загоре до Београда, и има елементе сатиричне и црне комедије, напетог трилера, али и трагедије античких размера. Изузетно спретни глумци играју више улога, између стилизације и опипљиве, дирљиве психолошке истинитости, градећи сценски изазован и вредан одраз нашег света и његових замагљених граница између лудила и нормалности, добра и зла, комедије и трагедије.

„Црвена вода“, према роману Јурице Павичића, драматизација Ивор Мартинић, режија Ивица Буљан, Хрватско народно казалиште Сплит (Хрватска)

Настала према награђиваном роману Јурице Павичића, у прецизној драматизацији Ивора Мартинића, представа „Црвена вода“ такође има узбудљиву трилерску форму која расплиће приповест о нестанку седамнаестогодишње девојке крајем осамдесетих година у малом далматинском месту. Потрага за њом се растеже на двадесет седам година које протичу кроз бурне политичке и друштвене турбуленције и промене које ће скрајнути полицијске притиске да се мистерија разоткрије. Узбудљиво решавање случаја прати вешто грађена, психолошки истинита породична драма, која деликатно открива промене у њиховим односима, последице спољашњих и унутрашњих раздора. Лични потреси су исплетени са друштвено-политичким спознајама, отрежњујућим мислима о заблудама транзиције. Ову вишезначну драмску грађу редитељ Ивица Буљан поставља на изузетно функционалну ротациону сцену, утврђену препознатљивом сценографијом Александра Денића, која ефектно означава безнадежни проток времена. Крахови личних и политичких илузија, разоткривање истина иза маски које прикривају љубомору, сујету, малограђанство и корупцију, тече у симболичком, хипнотичком кругу, који суптилно увлачи гледаоца у вртлоге понављајућих историја.

„Љубичасто“, ауторски пројекат Селме Спахић, Камерни театар 55, Сарајево (Босна и Херцеговина)

У центру пажње ове вредне, жанровски слојевите, трагикомичне представе је породица која се окупља поводом рођендана старе Мајке. Први део је постављен натуралистички, троје деце у пратњи вереника једне трудне ћерке, стижу са поклонима, бацајући се на припрему хране, која се крчка на шпорету, ширећи мирис запршке. Психолошки изражајни глумци истанчано граде аутентичне, живе ликове и препознатљиву свакодневицу балканске породице, обележену вртоглавим сменама жестоких, свађалачких расправа и комичких растерећења. Постепено се открива претерано заштитнички однос деце према мајци, на танкој граници са терором. На крају првог дела представе, они привремено одлазе, одводећи са сцене натурализам, и препуштајући простор фантазмагоричној, експресионистичкој игри, плодном тлу за симболичко тумачење. Лик Мајке је репрезентативан тип жртве, балканске мајке која губи лични живот и идентитет због патријархалних обичаја. Они отварају бескрајну унутрашњу празнину, одузимајући индивидуализам жени чије се заслуге не цене, а подразумевају се. Тај болни приказ губитка слободе, у основној ћелији друштва – породици, дискретно указује на корене друштвених репресија, фашизма на макро плану, који (увек) потиче са поља личних траума.

Др Ана Тасић
театролошкиња и позоришна критичарка